

Відгук
доктора
спеціальної
вченої ради
ДФ 26.133.073
(Л.С. Хоружий)
08.07.2022р.

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.073

у Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
завідувачу кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Факультету педагогічної освіти
Хоружій Людмилі Леонідівні

ВІДГУК

офіційного опонента Локшиної Олени Ігорівни, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, завідувача відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України на дисертацію Косенчук Юлії Геннадіївни «Сучасні тенденції реформування шкільної освіти у Фінляндській Республіці», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність обраної теми та зв'язок з планами відповідної галузі науки. Отримання Україною у 2022 році статусу кандидата на членство в ЄС передбачає гармонізацію національних секторальних політик з європейською системою спільних прав і зобов'язань (acquis), обов'язкових до виконання в усіх державах-членах. Напрямок освіти включено до розділів acquis, що актуалізує дослідження пріоритетів ЄС у галузі освіти і навчання. Важливим у цьому контексті розглядаємо вивчення ефективних практик організації освіти держав-членів ЄС, серед яких Фінляндська Республіка є лідером, передусім, на рівні шкільної освіти. Починаючи з першого раунду міжнародного порівняльного дослідження PISA у 2000 році, Фінляндія демонструє високі показники з математичної, природничо-наукової та читацької грамотності 15-річних школярів, перевищуючи середній показник серед країн ОЕСР. Тому актуальність теми дисертації Косенчук Юлії Геннадіївни «Сучасні тенденції реформування шкільної освіти у Фінляндській Республіці» сумнівів не викликає.

Актуальність обраної теми підтверджує те, що рецензоване дисертаційне дослідження виконано у межах наукової теми кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти у міждисциплінарному вимірі (2021 – 2026 роки), державний реєстраційний номер 012U000123. Тему дисертації затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 10 від 26.11.2020 року) та уточнено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 2 від 04.04.2022 року).

2. Наукова новизна результатів дисертації. Уперше досліджено феномен шкільної освіти у Фінляндській Республіці у єдності теоретичних засад та практичних інновацій в умовах реформування. Дисертанткою охарактеризовано передумови реформування шкільної освіти Фінляндської Республіки (соціальні, економічні, політичні); обґрунтовано напрями та зміст реформування у форматі тенденцій, які визначено як сучасні та класифіковано за рівнями; розроблено рекомендації для України щодо імплементації успішних практик реформування в національну шкільну освіту.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Рецензована праця має теоретичне значення. Одержані дисертанткою нові знання є внеском у подальший розвиток методології національної порівняльної педагогіки. Дисертанткою до наукового обігу уведено автентичні джерела, які сприяють розбудові європейсько-базованого термінополя з проблеми реформування в освіті, що важливо для синхронізації термінологічних позицій української освіти і науки в умовах європейської інтеграції. Зроблено спробу обґрунтувати прогностичний формат тенденції задля окреслення перспектив імплементації кращих практик реформування шкільної освіти у Фінляндській Республіці в освітню теорію і практику української освіти.

Практичне значення дисертації полягає в узагальненні досвіду реформування шкільної освіти у Фінляндській Республіці у форматі сучасних тенденцій. Одержані результати можуть бути використані для подальшого розроблення освітньої політики в умовах реалізації реформи «Нова українська школа».

Основні положення і висновки дисертації можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти у процесі розроблення програм і викладання таких дисциплін як «Педагогічна компаративістика» і «Педагогіка вищої школи»; для професійного розвитку вчителів при проведенні тренінгів, майстер-класів, вебінарів; у неформальному навчанні студентів.

Запропоновані рекомендації та навчально-методичні посібники «Використання електронних освітніх матеріалів в освітньому процесі: сучасні підходи і технології Нової української школи» та «Сучасні підходи і технології Нової української школи: компетентнісно-орієнтовані завдання як засіб формування ключових компетентностей» можуть використовуватися у процесі розбудови Нової української школи.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з текстом дисертації засвідчило високу ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що передусім гарантує валідний науковий апарат дисертації. Дисертанткою грамотно сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження.

Окресленій меті і дослідницьким завданням підпорядковано вибір методів дослідження. Використання дисертанткою загальнонаукових методів (аналіз, синтез, систематизація, узагальнення) забезпечило комплексне

дослідження процесу реформування шкільної освіти у Фінляндській Республіці у єдності теорії і практики.

Компаративний метод, застосування якого є обов'язковим для дисертацій з педагогічної компаративістики, було використано для порівняння сутнісних характеристик реформ у Фінляндській Республіці та в Україні. На увагу заслуговує використання дисертанткою прогностичного методу та методу екстраполяції для розроблення рекомендацій щодо застосування фінського досвіду в Україні.

Отже, методологічна грамотність вихідних позицій дослідження, системний аналіз автентичного матеріалу, виявлення причинно-наслідкових зв'язків забезпечило високий ступінь обґрунтованості отриманих дослідницьких результатів у дисертації Ю.Г. Косенчук.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Дисертацію виконано на достатньому науковому рівні. Проведена експертиза засвідчила, що здобувачка володіє вмінням збирати, аналізувати і систематизувати інформацію і знання та формулювати у цілому обґрунтовані висновки. Здобувачка продемонструвала себе зрілим дослідником з такими персональними характеристиками як сумлінність, відповідальність, академічна доброчесність та якість у реалізації дослідницьких завдань. Слід відмітити оволодіння дисертанткою методологією компаративного дослідження – вмінням співставляти інформацію і дані та проводити порівняльний аналіз на засадах критичного мислення і об'єктивності.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу результатів дослідження у наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження підтверджено їхньою апробацією на двох міжнародних та трьох всеукраїнських конференціях.

Основні положення дисертації Ю.Г. Косенчук висвітлено в 11 наукових публікаціях, з них 10 є одноосібними, 1 – у співавторстві, 5 статей – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття (у співавторстві) – у періодичному науковому виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection; 5 публікацій, в яких додатково висвітлено результати дисертації. Така кількість публікацій є достатньою та відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України до праць, які подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Таким чином, повнота викладу основних результатів рецензованого дисертаційного дослідження відповідає встановленим вимогам.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення та обсягу. Структура дисертації є логічною та працює на досягнення мети. Перший розділ працює на розкриття теоретичного та історичного контексту реформування шкільної освіти у Фінляндії, другий розділ є базовим для розкриття практики реформ у форматі тенденцій, третій розділ покликаний окреслити рекомендації щодо перспектив

використання перспективних фінських ідей в Україні на засадах порівняння реформ у Фінляндії та Україні на рівні шкільної освіти.

Рецензована дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 234 сторінки (основна частина – 195 сторінок, додатки – на 8 сторінках). Список використаних джерел містить 255 найменувань, з них 181 – іноземними мовами. Праця містить 11 таблиць та 14 рисунків в основному тексті.

У Розділі 1 «Теоретико–історичний аналіз реформування шкільної освіти Фінляндської Республіки» дисертантка обґрунтувала теоретичне поле дослідження; охарактеризувала передумови та історію реформування шкільної освіти Фінляндії. Внеском у подальший розвиток теорії освіти і педагогіки розглядаємо авторське трактування таких понять як «реформа» і «тенденція». Цінним для подальшого розвитку методології порівняльної педагогіки в Україні у контексті пріоритезації наукової категорії «тенденція» вважаємо авторське формулювання терміносполуки «сучасна тенденція», яка трактується дисертанткою як напрям розвитку чи змін, що є актуальними на даний момент і відображає найновіші спрямування. До характеристик сучасних тенденцій дисертанткою віднесено гнучкість відповідно до змін у суспільстві, технологіях, культурі та обмеженість конкретним часовим проміжком.

У Розділі 2 «Сучасні тенденції реформування системи шкільної освіти Фінляндської Республіки» охарактеризовано освітню політику Фінляндської Республіки у контексті реформування шкільної освіти; виокремлено та охарактеризовано сучасні тенденції. Розгляд реформи у форматі тенденцій забезпечив осмислення їх динаміки та напряму руху. Рівневе структурування тенденцій (на державному та інституційному рівнях) уможливило продемонструвати синергію органів влади та освітян у впровадженні реформ та визначити відповідальність рівнів на прикладі Фінляндії.

До наукового здобутку дисертантки відносимо висновок про характер реформи шкільної освіти у Фінляндській Республіці, яка характеризується фундаментальністю, пролонгованістю, еволюційністю та довгостроковим баченням.

Розділ 3 «Перспективні напрями застосування досвіду реформування шкільної освіти Фінляндської Республіки в Україні» розкриває розвиток шкільної освіти в Україні у період імплементації реформи Нова українська школа та містить авторське бачення імплементації продуктивних ідей фінських реформ в освіту України.

В умовах інтеграції української освіти в європейський освітній простір на увагу заслуговують авторські порівняльні таблиці (3.2, 3.3 та 3.4), які слугували для порівняння змісту шкільних реформ у Фінляндії та в Україні. Обґрунтовані рекомендації щодо імплементації інноваційних ідей реформи шкільної освіти у Фінляндській Республіці посилюють практичну орієнтованість дисертації.

На валідацію висновків працює автентична джерельна база, які містить 181 джерело іноземними мовами.

Отже, проведена експертиза засвідчила, що дисертація Ю.Г. Косенчук є самостійним і завершеним науковим дослідженням на правах рукопису, яке виконано за актуальною темою з використанням відповідних меті і завданням методів наукового пошуку. Праця характеризується єдністю змісту, має наукову новизну, теоретичне і практичне значення, що свідчить про особистий внесок здобувача у науку. Результати дослідження достатньо повно оприлюднені в наукових працях здобувачки.

Рецензована дисертація відповідає вимогам щодо оформлення, які визначено Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Дисертація містить усі основні структурні елементи, які відповідають вимогам до них.

Обсяг основного тексту становить 8,9 авторських аркушів, що відповідає вимогам освітньо-наукових програм Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

8. Дотримання академічної доброчесності, відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації Ю.Г. Косенчук не виявлено. Це засвідчується аналізом тексту дисертації і наукових публікацій та Довідкою про автоматизовану перевірку дисертації та наукових публікації, в яких висвітлено наукові результати дисертації, на виявлення текстових збігів через систему Unichesk від 10.05.2024 року.

9. Дискусійні положення/зауваження стосовно змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Ю.Г. Косенчук загалом, у контексті наукової дискусії висловлюємо такі зауваження і побажання:

1. Позитивно оцінюємо застосування у системі наукового апарату інструменту хронологічних меж. Хронологічні межі у дисертаціях з педагогічної компаративістики забезпечують проведення валідного аналізу у хронологічній послідовності та убезпечують від часових розривів при розгляді предмету дослідження. Не погоджуємось проте з обґрунтуванням дисертанткою верхньої хронологічної межі, яка у дисертації визначається сучасним станом розвитку фінської шкільної освіти. Вважаємо, що у цьому обґрунтуванні некоректно використано поняття «сучасний стан», оскільки термін «сучасний» не має чітких хронологічних рамок. При обґрунтуванні хронологічних меж перевага надається їх синхронізації з датами прийняття ключових документів, які визначають розвиток освіти.

2. На увагу заслуговує періодизація реформування фінської шкільної освіти, хоча її авторство на нашу думку є невизначеним. На с. 81 (висновки до Розділу 1) зазначається, що «...було подано етапи реформування фінської шкільної освіти») без зазначення ким саме, на с. 192 (загальні висновки) автор пише про «**Визначення** етапів реформування шкільної освіти...» також без констатації їх авторства.

По-друге, відзначаємо невідповідність у трактуванні періодизації. На сс. 65-66 дисертантка, ґрунтуючись на джерелі 303, пише що П. Сальберг зробив спроби виокремлення трьох етапів **освітніх змін**, що продемонстровано на Рис. 1.2. Зокрема, П. Сальберг виокремив три етапи таких змін: «Теоретико-методологічні засади шкільного навчання (80-ті роки ХХ століття); «Саморегульовані зміни (1990-ті роки ХХ століття); «Ефективність структури та управління (2000-і роки ХХ століття) (с. 66 дисертації). Далі, у продовження теми зазначених етапів освітніх змін дисертантка пише про етапи **реформування** фінської шкільної освіти (тут і далі жирним шрифтом виділено опонентом).

Крім того, у запропонованій періодизації **реформування** фінської шкільної освіти відсутні назви етапів та присутня невідповідність сутності цих етапів етапам періодизації П. Сальберга. Зокрема, у періодизації **реформування** фінської шкільної освіти етапи характеризуються як: структурні зміни (1980-ті роки ХХ століття); зміни в управлінні освітою, реформа навчальної програми (1990-ті роки ХХ століття); посилення дієвості в державному секторі (з 2000-х років).

Отже, проведений аналіз актуалізує питання про авторство періодизації реформування фінської шкільної освіти. У разі, якщо це періодизація П. Сальберга, яка була розвинена дисертанткою, то це мало бути вказано у тексті дисертації. Також потребують обґрунтування назви етапів, запропонованих у періодизації **реформування** фінської шкільної освіти.

3. Цінним вважаємо порівняльний аналіз ключових компетентностей Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя та ключових компетентностей Фінського курикулуму. Водночас, констатуємо, що у тексті дисертації на с. 133 здобувачка пише про Європейську довідкову рамку ключових компетентностей для навчання впродовж життя, яку була затверджено Європейським Парламентом та Радою у 2006 році, хоча у 2018 році Європейська Рада затвердила оновлену Довідкову рамку, що є чинною на сьогодні.

По-друге, дисертантка наводить перелік з 7-ми ключових компетентностей Європейської довідкової рамки, хоча в обох варіантах рамки (2006 та 2018 років) їх кількість становить 8.

Перелік ключових компетентностей Європейської довідкової рамки, наведений у дисертації, відповідає переліку варіанту 2006 року, хоча посилання зроблено на варіант 2018 року (джерело № 60).

Також дисертантка включила до Європейської довідкової рамки таку ключову компетентність, як комунікативна, яка відсутня в обох варіантах рамки.

Такий підхід робить дискусійними висновки щодо динаміки імплементації компетентнісного підходу у фінську систему шкільної освіти на основі Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя.

4. Потребує уточнення авторський перелік базових дефініцій дослідження. У висновках до Розділу 1 дисертантка пише, що нею запропоновано власне визначення освітньої реформи, яку вона трактує як основний рушій вдосконалення освітніх змін через інновацію, покращення якості освіти та усунення освітніх недоліків (с. 8). Проте, у тексті підрозділу 1.1. «Теоретичні аспекти реформування шкільної освіти Фінляндської Республіки» зазначене визначення відсутнє. Також відсутня згадка про формулювання авторського визначення «освітня реформа» у науковій новизні. Окрім того, «освітня реформа» не включена до уточнених базових дефініцій дослідження (наявні лише «реформа», «реформування», «тенденції», «освітні зміни»). При цьому на с. 41 дисертантка пропонує авторське розуміння поняття «реформа».

5. Дискусійною на нашу думку є Прогностична модель імплементації продуктивних ідей фінських реформ в освітній простір України (Рис. 3.4., с. 178). Загальним зауваженням до моделі є вихід її предмету за межі шкільної освіти. Іншим зауваженням загального характеру є відсутність рефлексії впливу повномасштабної війни та врахування українських реалій і потреб щодо подолання і мінімізації освітніх втрат та відбудови освіти.

Конкретизуючи наголосимо, що, якщо метою моделі дисертантка проголошує адаптацію продуктивних ідей фінських реформ в освітній простір України, то занадто умовним виглядає Науковий аспект Теоретичного аспекту (Концептуальні ідеї порівняльної педагогіки задля аналізу педагогічного досвіду Фінляндії щодо освітніх трансформацій) та Технологічного блоку (методи компаративного дослідження; вивчення тенденцій їх розвитку; використання автентичної джерельної бази). Такі складові є більш прийнятними для методологічної моделі проведення компаративного дослідження у галузі освіти.

Вважаємо, що Модель потребує доопрацювання в аспекті означення засад та технологій адаптації продуктивних ідей фінських реформ саме в галузі шкільної освіти в освітній простір України на основі визначених дисертанткою тенденцій. Окрім того, вважаємо, що якісний рівень Моделі підвищить включення авторських рекомендацій щодо імплементації кращих ідей реформування шкільної освіти у Фінляндській Республіці у процес розвитку базової середньої освіти України на державному та інституційному рівнях.

6. Відзначаємо недостатньо високий якісний рівень висновків до розділів і загальних висновків дисертаційного дослідження. Загальною методологічною проблемою висновків вважаємо акцент на констатації зробленого (наприклад, досліджено теоретичні аспекти реформування...; проаналізовано наукові праці, виокремлено чинники... с. 191 дисертації), а не на характеристиці результатів, які було отримано у процесі наукового пошуку.

Частині висновків до розділів бракує достатнього рівня узагальнення і чіткості. Деякі з них не повною мірою синхронізовано з назвою і змістом розділів. Загальні висновки, окрім зазначеного вище, не повною мірою

синхронізовано із завданнями дослідження, що формує питання належного розкриття основних наукових результатів.

7. Формулювання рекомендацій щодо можливостей використання зарубіжного досвіду в національній освіті є відповідальним завданням дослідника-компаративіста. Важливим вважаємо не лише узагальнення успішних зарубіжних практик на засадах об'єктивності та валідності, а й врахування національних реалій. Хоча дисертантка у підрозділі 3.1 «Розвиток освітньої реформи шкільної освіти в Україні» детально аналізує вплив повномасштабної війни, що розпочалась у 2022 році, на функціонування загальної середньої освіти в Україні, запропоновані рекомендації щодо імплементації кращих ідей реформування шкільної освіти у Фінляндській Республіці у процес розвитку базової середньої освіти України на державному та інституційному рівнях не враховують виклики і наслідки війни та зусилля України з їх мінімізації і подолання.

8. Констатуємо присутність неузгодженості перекладу деяких базових термінів дослідження. Йдеться зокрема про переклад *National core curriculum*, який трактується дисертанткою як навчальна програма (с. 130), навчальний план (с. 132), курикулум (с. 134). Також слід відзначити розбіжності у перекладі документів. Наприклад, на с. 55 дисертантка пише про Нову шкільну освітню програму 1970-го, 1985-го, 1994-го та 2004-го років, а на с. 62-63, 66 та далі по тексту цю ж Програму 1994 року перекладає як навчальна.

Звертаємо увагу на такий огріх як використання терміну навчальний заклад замість закладу освіти, як це проголошено чинним Законом України «Про освіту».

У тексті дисертації зустрічаються орфографічні огріхи, наприклад, *Programmer for International Student Assessment* замість *Programme for International Student Assessment* (с. 19).

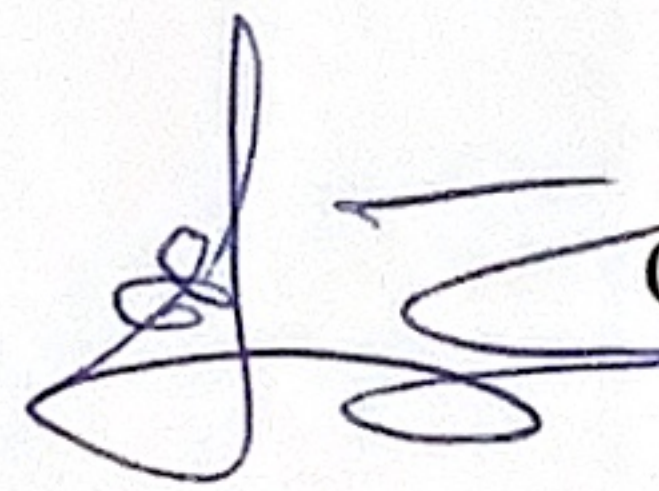
10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Здобувачка набула теоретичні знання, відповідні уміння і компетентності, про свідчить достатній теоретико-методологічний і практичний рівні дисертації.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їх наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Висловлені зауваження носять рекомендаційний характер і не знижують наукової цінності рецензованого дисертаційного дослідження. Дисертаційна праця «Сучасні тенденції реформування шкільної освіти у Фінляндській Республіці» за змістом, висновками, одержаними результатами відповідає вимогам, які висуваються до кваліфікаційних робіт зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи при присудження ступеня доктора філософії від 12.01.2022 року № 44) та вимогам до оформлення дисертаційних досліджень, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 46

(зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року № 759), а її автор – Косенчук Юлія Геннадіївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
завідувач відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України

О.І. Локшина

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ

Завідувач відділом кадрів
Інституту педагогіки НАПН України

О.І. Локшина

18/1/2019